

УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Розглянуті особливості концентрації загальних банківських активів і кредитного портфелю системи банківських установ України на сучасному етапі, розкрита проблематика зростання активів банку в оперативному і стратегічному плануванні. Надані рекомендації щодо вдосконалення управління активами банку.

Considered features of concentration of general bank assets and credit to the brief-case of the system of bank institutions of Ukraine on a modern stage, exposed problem of growth of assets of bank in the strategic and operative planning. Given recommendations in relation to perfection of assets management of bank.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення стабільного і ефективного функціонування банківських установ є одним із найважливіших завдань розвитку банківської системи України на сучасному етапі. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання ефективного управління активами як одного з чинників фінансової стійкості банків.

Проблема управління активами банків на теперішньому етапі тісно пов'язана з питаннями збалансованого зростання активів в відповідності с зростанням банківського капіталу.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питання управління банківськими активами розглянуті в роботах таких дослідників, як І.В.Ларіонова, О.Н.Колодієв, І.Н.Чмутова, Ю.С.Прозорова, І.О.Губарева, Л.О.Примостка та інші. На думку О.Н.Колодієва, для досягнення ефективної банківської політики необхідно повною мірою збалансувати темпи зростання активів і капіталу [1, с.172]. Однією з головних проблем, з якою стикаються невеликі банківські установи, на думку фінансового аналітика Ю.С.Прозорова [2, с.55], є проблема неможливості задоволення попиту великих позичальників внаслідок недостатності фінансових ресурсів. З огляду на перспективу вступу країни до СОТ, можна дійти висновку, що банківська система України стикнеться з жорстокою конкуренцією на ринку фінансових ресурсів, перемогу на якому отримають більш капіталізовані банки. Л.О.Примостка вважає, що у сучасній банківській практиці управління активами і пасивами передбачає інтегрований підхід до управління балансом банку, який розглядається як єдине ціле і спрямовується на досягнення загальної мети підвищення прибутків за прийнятного рівня ризику [3, с.159]. Управління активами банку, на думку І.В.Сало, є одна з основних складових, яка безпосередньо впливає на ефективність роботи банківської установи та її здатності виживати в конкурентному середовищі. З розвитком банківської системи це питання стало актуальним через загострення боротьби за клієнтів та ресурси [4, с.192].

Невирішені частини загальної проблеми. Проблема управління активами і пасивами банку стає все більш актуальною. При цьому головні задачі – це балансування темпів зростання активів і капіталу, активів і зобов'язань банку, пошук

альтернатив практиці оцінки достатності капіталу з використанням ринкової концепції оцінки вартості.

Мета статті. Метою написання статті є аналіз особливостей концентрації банківських активів та кредитного портфелю банківської системи України, виявлення проблем їх функціонування та планування зростання банківських активів у короткостроковій і довгостроковій перспективі. Методи дослідження: коефіцієнтний метод, метод абсолютних і відносних різниць.

Виклад основного матеріалу. Тенденції, які складаються у розвитку активів системи банків України за останні роки, свідчать про активізацію процесів зростання сукупних та чистих активів і кредитного портфелю. При чому питома вага останнього в загальному обсязі активів постійно збільшується. Якщо порівнювати вітчизняну банківську систему з системами зарубіжних країн, то частина банківських активів у ВВП України складає 40 %, тоді як у ВВП Німеччини – близько 200%, Великобританії – 130%, Східної Європи – 80-90 %. А це вже ті відносні показники, які відображають якість розвитку банківської системи.

У цілому, впродовж 2002-2008 рр. відбувалося постійне збільшення як загальних, так і чистих активів, а також кредитного портфелю банківської системи (табл. 1.).

Таблиця 1.

Динаміка активів і кредитного портфелю банків України

Показники	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.
Чисті активи, млн.грн.	47591	63896	100234	134348	213878	340179	599396
Темпи зростання %	-	134,3	156,9	134,0	159,2	159,1	176,2
Загальні активи, млн.грн.	50785	67774	105539	141497	223024	353086	619004
Темпи зростання %	-	133,4	155,7	134,1	157,6	158,3	175,3
Кредитний портфель, млн.грн	32097	46736	73442	97197	156385	269688	485507
Темпи зростання %	-	145,6	157,1	132,3	160,9	172,5	180,0
Питома вага кредитного портфелю у загальних активах, %	63,2	69,0	69,6	68,7	70,1	76,4	78,4

Дані таблиці показують, що протягом останніх років спостерігається тенденція зростання основних показників діяльності щодо активних операцій банків. Темпи їх зростання за останній рік були вищими, ніж за відповідні періоди минулих років, що є позитивною тенденцією розвитку банківської системи України. При цьому темпи зростання кредитного портфелю банківської системи перевищують темпи зростання

чистих та загальних активів. Виняток складає лише 2004 рік. Коли спостерігалась тенденція відставання темпів зростання кредитного портфелю банківської системи від темпів зростання чистих та загальних активів. На протязі останніх років спостерігається тенденція найвищого перевищування темпів зростання кредитного портфелю банківської системи над темпами зростання чистих та загальних активів. Негативним є тільки те, що активи і зобов'язання банків зростали вищими темпами, ніж банківський капітал. Виняток становить лише 2007 рік, коли спостерігалась тенденція випереджаючого зростання банківського капіталу по відношенню до чистих та загальних активів.

Якщо за підсумками 2001 року питома вага кредитного портфелю складала лише 63,2%, то на 1.01.2008 року – 78,4%, тобто спостерігається значне збільшення абсолютного та відносного рівня кредитного портфеля у складі активів банківської системи. Аналізуючи концентрацію банківських активів, відмітимо, що питома вага першої п'ятірки вітчизняних банків у загальних активах становить близько 40%. Перша двадцятка банків володіє приблизно 68% загальних активів банківської системи України. Частка решти 138 банків нині становить уже менш як третину загально-банківських активів країни. Кредитний портфель першої двадцятки банків становив більш як дві третини від загальносистемного, перших п'ятидесяти банків – 85%.

Актуальною залишається проблема відставання темпів капіталізації банків від темпів зростання їх активів навіть незважаючи на те, що при нормативі адекватності капіталу в 10% його фактичний рівень складає 13,92%. За оцінками Асоціації українських банків, це є резервом для потенційного збільшення активів приблизно на 60 млрд.грн. Відставання темпів нарощування капіталів вітчизняних комерційних банків від темпів зростання їх активів поступово перетворюється на стійку тенденцію. Очевидно, банки, не здатні збільшити свій капітал, вимушені будуть (через нездатність дотримуватися нормативу його адекватності) зменшувати обсяги кредитування. А оскільки близько 70% доходів комерційних банків доводиться саме на кредитну діяльність, те зменшення її масштабів при таких обставинах є прямою загрозою стабільності всієї банківської системи. Банківська структура – це віддзеркалення реального стану економічного розвитку країни, і, якби капіталізація зростала вищими темпами, то перед банками відкривалися б ширші можливості з розширення обсягу активних операцій.

Одним з основних елементів структури управління банком є система планування, яка включає системи стратегічного та оперативного планування, і зокрема планування активних операцій банку.

Система стратегічного планування активних банківських операцій має обґрунтувати план майбутньої діяльності банку і включати розробку таких питань:

- аналіз ринкових пріоритетів, які визначають напрямки розміщення ресурсів;
- аналіз наслідків вибору ринкових пріоритетів пріоритетів;
- необхідні зміни для реалізації ринкових можливостей;
- аналіз умов, у яких буде функціонувати банк;
- оцінка ефекту, який планується одержати в результаті реалізації ринкових можливостей.

У даний час планування розмірів активів є одним із стратегічних завдань банку, тому виділимо ряд чинників, від яких залежить збільшення активів.

Планування зростання активів у короткостроковій перспективі залежить перш за все від внутрішніх умов функціонування банківської установи, оскільки джерелом збільшення активів є нерозподілений прибуток. На думку І.В.Ларіонової [5, с.86], формула для визначення стабільного зростання активів в короткостроковому періоді має наступний вигляд:

$$G = ROE \times (1 - DR), \text{ де}$$

G- рівень зростання активів банку;

ROE – рентабельність капіталу;

DR – коефіцієнт виплати дивідендів.

Якщо приріст капіталу відбувається за рахунок внутрішнього джерела вказана залежність може бути виражена і в іншій формулі:

$$G = \frac{ROA \times (1 - DR)}{(EQ / TA) - ROA \times (1 - DR)}, \text{ де}$$

TA – сумарні активи банку;

EQ- акціонерний капітал;

ROA- рентабельність активів.

У довгостроковій перспективі зростання активів залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників. Він можливий за рахунок: збільшення нерозподіленого прибутку, емісії акцій, зміни структури пасивів банку. Якщо банк припускає поповнювати свій власний капітал за рахунок зовнішніх джерел, то формула приросту активів прийме наступний вигляд:

$$G = \frac{ROA \times (1 - DR) + EC/TA}{(EQ / TA) - ROA \times (1 - DR)}, \text{ де}$$

EC- приріст капіталу в абсолютному виразі за рахунок зовнішнього джерела.

При дослідженні активів банку слід визначити, що істотного зростання активів можна досягти тільки впродовж певного короткого проміжку часу (як правило, за один рік). Після цього, якщо всі умови для зростання залишаються на тому ж рівні, значення темпу приросту активів знижується.

У процесі моделювання зростання активів банку доцільно враховувати наступні чинники: рентабельність капіталу і нерозподілений прибуток.

На думку П.С.Роуза [6, с.173], з метою дослідження проблем банку в трьох сферах управління банком рентабельність капіталу можна представити в наступному вигляді:

$$ROE = \frac{\text{Чиста маржа}}{\text{прибутку}} \times \frac{\text{Коефіцієнт використання}}{\text{активів}} \times \text{Мультиплікатор капіталу}$$

З метою дослідження проблем банку в чотирьох сферах управління формула для розрахунку ROE наступна:

$$ROE = (\text{Чистий прибуток/Прибуток до оподаткування}) \times (\text{Прибуток до оподаткування /Операційні доходи}) \times (\text{Операційні доходи/Активи}) \times (\text{Активи / Капітал})$$

або

$$ROE = \text{Ефективність управління податками} \times \text{Ефективність управління витратами} \times \text{Ефективність управління активами} \times \text{Ефективність управління ресурсами}$$

Кожен елемент даного рівняння є контрольним індикатором того або іншого аспекту банківської діяльності. Якщо будь-який з показників зменшується менеджменту необхідно виявити причини подібних змін.

Чиста маржа прибутку банку відображає ефективність управління витратами й політику встановлення цін на банківські послуги.

Коефіцієнт використання активів відображає політику управління портфелем активів в частині формування структури активів і доходів по ним.

Оцінка даних показників дозволяє ухвалювати управлінські рішення відносно:

- структури залучених та інвестованих коштів;
- масштабів діяльності банку;
- контролю за операційними витратами;
- встановлення цін на банківські продукти й послуги;
- способів мінімізації податкових відрахувань банку.

Маржа прибутку банку показує, що банки можуть збільшити свої доходи і розмір виплат, що направляються акціонерам, шляхом ефективного контролю за витратами й максимізації доходів. Аналогічним чином менеджмент банку може підвищити середню прибутковість активів шляхом зваженого перерозподілу активів на користь найбільш прибуткових кредитів та інвестицій, уникаючи при цьому підвищених ризиків.

Мультиплікатор капіталу відображає фінансовий важіль або політику банку у сфері фінансування банківської діяльності (вибрані джерела формування банківських ресурсів – боргові зобов'язання або власний капітал).

Оцінка даного показника дозволяє ухвалювати управлінські рішення відносно:

- джерел фінансування діяльності банку;
- розміру дивідендів, які повинні виплачуватися акціонерам банку.

Головним чинником, який впливає на частину нерозподіленого прибутку, є дивідендна політика банку на прогнозований період. Оптимізуючи дивідендну політику, встановлюють баланс між поточними дивідендами і майбутнім зростанням, максимізують ціну акцій. Дивідендна політика знаходиться під сильним впливом інвестиційних можливостей і здатності фінансувати нові інвестиційні вкладення. Цей чинник приводить до розвитку залишкової дивідендної політики, коли дивіденди слід виплачувати тільки з тієї частини прибутку, який перевищує прибуток для підтримки оптимального бюджету інвестицій.

Таким чином, приріст активів банку залежить від ефективності управління податками, контролю за витратами, управління активами, управління ресурсами, дивідендної політики.

В моделюванні зростання активів додатково доцільно враховувати ефект масштабу та ефект розмаху діяльності. Ефект масштабу буває тоді, коли подвоєння обсягу послуг банку призводить до менш ніж подвійного зростання витрат банку. Це зумовлено більш високою ефективністю використання його ресурсів при наданні одних і тих самих послуг. Ефект розмаху діяльності означає, що банк має можливість знижувати операційні витрати внаслідок більш ефективного використання деяких ресурсів.

Висновки та перспективи подальших розробок. Підсумовуючи проведений аналіз можемо зробити такі висновки:

1. З огляду на посилення процесів концентрації у банківській системі збільшення обсягів активів є стратегічним завданням при плануванні активних банківських операцій. Приріст активів банківської установи залежить від ефективності: управління податками, контролю за витратами, управління активами, управління ресурсами, дивідендної політики. Якщо один з чотирьох показників починає знижуватися, менеджменту необхідно провести аналіз ефективності організації роботи в цій області.

2. Додатково в моделюванні зростання активів доцільно враховувати ефект масштабу та ефект розмаху діяльності.

3. Подальший розвиток активних операцій банків (перш за все кредитної діяльності), до якого їх підштовхує зростання ВВП, може бути обмежений недостатністю капіталу. Щоб зрадити ситуацію необхідно використовувати різноманітні джерела поповнення капіталу.

Література

1. Колодізев О.М., Чмутова І.М., Губарева І.О. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2004. – 250 с.
2. Прозоров Ю. Концентрація банківської системи України: подальші перспективи // Вісник НБУ. – 2007. – №1. – С.54-56.
3. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку. – К.: КНЕУ, 2004. - 280 с.
4. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. - 314 с.
5. Ларионова И.В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке.- М.:Издательство «Консалтбанкир»,2003. - 272 с.
6. Роуз П.С. Банковский менеджмент. – М.: Дело, 1997. – 768 с.